

KGORO YA THUTO YA GAUTENG

DITLHAHLOBO TŠA MAREMATLOU

SEPEDI LELEME LA TLALELETŠO
MAEMO A A PHAGAMEGO
(Lephephe la Pele)

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

NAKO: Diiri tše 2

MEPUTSO: 80

DITAELO :

- Tlhahlobo ye e na le dikarolo tše THARO, A, B le C.
- Bala dipotšišo ka tlhokomelo gore o se hlahlathe.
- Araba dipotšišo ka moo o laetšwego.
- Ngwala ka bothakga ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A
TEKATLHAOLOGANYO
POTŠIŠO 1

Karolwana ya 1

Bala dikarolwana tše di latelago gore o kgone go araba dipotšišo.

Moisa šo wa difaka tša mahuto tša go fufula boya, ba ba mo tsebago ba re ke Kose. Ruri ga a re udubanye ka pese ge a e otlela eka o tla tloga a re hlakanya le mobu. Mola monamedi a tšego thekethe, Kose o tla ubula pese monamedi le go dula asešo a dula gore a folagane fase ka marago. Bontši bja baisa ba ba namelago pese, ba tlogela merwalo ka ntle e le ge ba tshepile go e amogela go tšwa go bafelegetši ka mafasetere. O tla kwa motho a re: “ Hoo, merwalo, hoo, nkemele ke sa nwa bjala.” Ona mabjala ao ke ona a a befedišago Kose le go feta.

Mokgekolo šo ka mo pele ga ka, o šia le go rola pitša ye a e rwelego hlogong ka go bona ka moo pese e hwidinyegago ka gona. Godimo ga fao o dutše fase motho wa batho. Diaparo tša gagwe di fetogile lešela la go iphumula dieta tša masogana. Ge re etla gaMoloi, Kose a fologa ka mo a bego a dutše ka gona ge a otlela, a tsena ka peseng , e le ge a raka le go fopha ka dintahle basadi bao ba bapatšago mabjala ka moo. Ka morago ga fao lesogana tsoko la go swanelwa ke diaparo la reka dithekethe le sa fetše o se re le rekela le bagwera bao ba sa tšhabešago ba rotoga gae mola ba bangwe ba laelana le metswalo ba sa feše. Gona moo Kose a kitimpela ka fase a hweša yo mongwe wa masogana ao a sa nwa meetse ka ketleleng gomme a raga ketlela ka fase mo molomo wa yona o ilego wa felela leganong la monwi. Ge monwi a etshwa ketlele gwa latela bjala. Kose a famola dinko, a eša pere mola lesogana le eša leobu.

“ Mo itie, mo goge!” Batho bao Kose a bego a šetše a ba selekile ba thoma go goeletša ka peseng. Ba letša melodi e le ge masogana a nkgetšana mahwafa. Mla lesogana le lapile, la lesa Kose, gomme a namela ka peseng ya gagwe a swabile.
 “ O reng o sa mo itie na, selo sela se re tšweniše kudu mo tseleng?”
 “Re ya gagabo, a ka re go fihla ntshe a nthapela dira. Ke leboga ge a ipone phošo, le gona ke sa mo ntšha madi.” Gwa fetola lesogana lela.

Kose ga se a ka a hlwa a lapišane le batho. Ge go tliwa Manoe, go ile gwa belaela batho ba ka peseng gore banamedi ba a ba dišla. Ka ge e be e b nako ya merula banamedi ba tsena ba dutile magapa a selehono a dipolasetiki. Ka ge letšatši le be le fiša kudu, le lengwe la magapa ao le ile la thoma go kokomoga. Ge mong wa lona a bona seo, a bona gore go kaone go kgopela mogagabo gore a le lahlele ka ntle ka lefasetere. Legapa le ile la gana go swarwa ka dimpa gomme la napa la thunya, la gaša batho ka morula wda wa go bela nkego mae a diruwe. Batho ba ile ba hlaba mokgoši wa go kgotsa le pefelo mo pese e ilego ya ba ya ema. Mong wa legapa a napa a gogela kepisi mahlong a širela ka muši wa sekerete ya ke le go kwa ga a kwe.

E nolofadišwe go tšwa go – Dipheko: I.T. Maditsi

- 1.1 Mootledi wa pese ke mang? (1)
- 1.2 Na o kgahlwa ke maitshwaro a gagwe? Efa lebaka. (2)
- 1.3 Ka dintlha tše PEDI hlaloša gore mootledi ke motho wa mohuta mang. (4)
- 1.4 Polelo ya Seswana e re: **Senamelwa se a letwa**. Efa maitshwaro a banamedi ba pese mabapi le taba ye. (2)
- 1.5 Mootledi wa pese o ile a dira taba ya sehlogo, kudu e bile e dirwa godimo ga basadi. Ke efe? (2)
- 1.6 Magareng ga mootledi le lesogana, go fentšwe mang? (1)
- 1.7 Na temana ye e re ruta eng? (2)

Karolwana ya 2

Ga se ba ka ba tseba mmagobona.

Ka **Isaac Mangena**

Ke tla ba moloko wa bona

Bana ba banyane ba babedi ba ile ba tlogelwa ke mmagobona ka morago ga ge a sena go tšhabela molekani wa gagwe yo a bego a mo hloriša. Gonabjale ba hlokometšwe ke moagišani, yo le yena e lego motšofadi.

Koko Lesedi Motloung wa mengwaga ye 59 o fetogile mmagoThabile (9) le Tebatšo (4). Koko o re o tsebile mmagobona bjale ka ge e be e le moagišani. Yena o be a ehlwa a mmošša gore tatagobana ba o a mo itia. Ka le lengwe la matšatši, bjale ka mehleng, o ile a tla go yena kasello seo. Koko o lekile go mo kgothatša, fela ka le le latelago a timelela a se hlwe a bonala. Yena o be a tlogetše bana bao ka ga koko Lesedi Motloung. Go ile gwa kwagala gore mosadi yo o phela bophelo bja “dihobo” kua mekgotheng. Mosadi yo o re o be a kgotleletše bošula bjo ka lebaka la bana.

Koko Motloung o re bana ba ga ba na disetifikeiti tša matswalo. Ge a kgopela thušo go nyakega bohlatse bja kliniking bjo bo laetšago gore ba belegwe neng? Mmagobona le yena ga a na pša. Tatagobona le yena ga se modudi wa mono Afrika-Borwa. O tšwa Maputo. Bana ga ba tsene sekolo. Godimo ga fao o leka go ba fepa le go ba apeša, fela o a hlaelwa. Le ge koko a hloka, o re o ikemišeditše go ba thuša ka moo a ka kgonago ka gona ge a sa ntše a phela.

E nlofadišwe go tšwa go: *Daily Sun*, February 09, 2004

- 1.8 Go ya ka temana ye, tatagobana ba o dirile taba yeo e lego kgahlanong le ye mengwe ya melao ya naga ya geno. Ke taba efe? (1)
- 1.9 Ge nkabe o le moetapele wa naga ya geno, o be o ka dira eng ka motho wa go swana le tatagobana ba? (2)
- 1.10 Na sephetho se se tšerwego ke mmagobana se a amogelega? Fahlela karabo ya gago. (3)
- 1.11 Sepedi se re: **Lebitla la mosadi ke bogadi.**
Gana goba o dumele seo mmolelo wo o se bolelago, o fe lebaka la karabo ya gago. (2)
- 1.12 Na o ka fa koko Lesedi Motloung maele afe mabapi le go yo nyaka thušo? (2)
- 1.13 Na bophelo bja **dihobo** ke bjo bobjang? Hlaloša. (2)
- 1.14 Ke thuto efe yeo re ithutago yona ka temana ye? (2)

Karolwana ya 3

Mosadi	:	Ngwanešo, go reng? Nkane o le ka tsela ye? Gape ga go sa na motho mo. O gwahlafadišwe ke eng?
Molwetši	:	Ge nka tloga nka ikhutša bohloko bjo. Ga ke sa kgona.
Mosadi	:	O se bolele bjalo samma, re sa go rata.
Molwetši	:	Ga ke sa na maano, ngwanešo. Nka se fole.
Monna	:	Gape bjo ke bolwetši bjo šoro kudu. Ga bo fole, ga bo na kalafo.
Mosadi	:	A re beng le tšhepo. A re tieng maatla. Ka letšatši le lengwe kalafo e tlo hwetšwa.

- 1.15 Molwetši o ra eng ge a re: **Ge nka tloga.** (1)
- 1.16 Go ya ka polelo ya mosadi, ke go reng go re: **Ga go sa na motho.** (2)
- 1.17 Go ya ka polelo ya monna, naa molwetši yo a ka no ba a swerwe ke bolwetši bofe? (1)
- 1.18 Efa lebaka la karabo ya gago ya mo go 1.17. (2)
- 1.19 Efa bolwetši bjo bongwe bjo o bo tsebaggo bja go palela dingaka go bo fodiša (ntle le bja mo go 1.18.). (1)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [35]

KAROLO YA B
KAKARETŠO
POTŠIŠO 2

Bala temana ye e latelago gomme o re ka dintlha tše LESOME tše ye nngwe le ye nngwe ya tšona e sa fetego methaladi ye mebedi, o akaretše diteng tša yona mabapi le bophelo bja Naledi. Laetša bokgoni ka go šomiša tlotlontšu ya gago, o sa šomiše mafoko ao a šomišitšwego ka temaneng.

Naledi ke motho yo mofsa, o na le mengwaga ye masomepedinne. O sa na le kgahlego dilong tša bofsa. O rata lapa la gagwe kudu, eupša ka lehlakoreng le lengwe o na le sekgopi se se iphihlilego gore o fetilwe ke boipshino bja bofsa ka ge a nyetšwe ka pela. Yena le Lesiba ba gahlane sekolong e sa le baithuti mme a šitwa ke go feleleša dithuto tša gagwe ka ge a ile a ba bothateng bja go ithwala. Go tloga fao go ile gwa tla lenyalo leo a ilego a le thabela. O be a bona a šiile dithaka tša gagwe ka tema, a na le maemo a makaone. Morago bana ba ba latelago wa pele ba tla ka lebelo le legolo. Mošomo wa go ba godiša ya ba o montši, wa thoma go mo imela. Go bonala e ka lenyalo le mo timile nako ya go ipshina ka bokgarebe le dithaka tša gagwe. Ka go realo o ithwešitše joko ye a sešogo a lekana go e rwala. Ge a lebelela dithaka tša gagwe lebakeng le di ipshina ka bokgarebe.

Ga ba tsebe maikarabelo le maima a mosadi wa lapa mme ka mešomo ke baoki le barutiši. Bjale o napa a ipona gore o fofile moropa o sešo wa lla. O kwa bohloko go fetiša tekano. Go yena go šetše fela “nkabe...” Seo se diregilego se diregile, fela bohlae bo tšwa lebadine.

E nolofadišwe go tšwa go : Nonyana ya tokologo: M.A. Kekana

PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C
THUTAPOLELO
POTŠIŠO 3

Bala temana ye e latelago gore o kgone go araba dipotšišo.

Morena Seboko o tla gae gatee ka ngwaga. Morwa wa gagwe o phela bjalo ka yena. O ipshina kudu ge re mo fepela bana.

- 3.1 Lediredi ke lediri leo le laetšago gore yo mongwe o direla yo mongwe modiro. Tsopola lediri la mohuta woo go tšwa temaneng. (1)
- 3.2 Bopa leina ka lediri le **fepa**. (1)
- 3.3 Šomiša leina le o le bopilego go 3.2, lefokong le le nepagetšego. (2)
- 3.4 Temaneng go na le lefoko leo go lona go tšwelelago papišo.

- 3.4.1 Tsopola lefoko leo. (2)
- 3.4.2 Go bapetšwa eng le eng? (2)
- 3.5 Lehlathi ke lentšu le le hlalošago gore modiro o diregile bjang, neng, kae?
Tsopola go tšwa temaneng, mantšu a a laetšago gore: (1)
- 3.5.1 (a) modiro o diregile neng ? (1)
(b) modiro o diregile bjang?
- 3.5.2 Šomiša lehlathi **kudu** lefokong le le nepagetšego. (2)
(12)

POTŠIŠO 4

Bala temana ye e latelago gore o kgone go araba dipotšišo.

Ge a ka ja re tla thaba **ka gore** seo se tla laetša bokao ne. Bolwetši bo mo feditše, go šetše hlogo fela. O be a lwalela go tloga. Se se sa felego se a hlola. O tla fola.

- 4.1 Lentšu le le ntshofaditswego go tšwa temaneng le šoma go kopanya mafoko.
- 4.1.1 Ngwalolla lefoko le le thaletšwego go tšwa temaneng, gomme o šomiše lekopanyi le lengwe sebakeng sa **ka gore**. Tlhalošo e swane le ya lefoko le le thaletšwego. (2)
- 4.1.2 Ge a ka ja re tla thaba, efela ge a ka se je re tla.....
Ngwalolla karolo ya bobedi ya lefoko o tlaletše ka **lelatodi** la maleba. (1)
- 4.1.3 Šomiša lelatodi la mo go 4.1.2 lefokong le le nepagetšego. (2)
- 4.2 Temaneng ye go tšwelela polelo ya pheteletšo.
- 4.2.1 Tsopola polelo yeo. (2)
4.2.2 Polelo ya mo go 4.2.1 e ra go reng? (1)
- 4.3 Go tšwa temaneng, tsopola sekafoko se se laetšago gore o a fola. (1)
- 4.4 Ngwala sekafoko se se ntshofaditšwego go tšwa lefokong le le latelago ka **kganetšo**:
Se se sa felego **se a hlola**. (2)
- 4.5 Ngwala lefoko le le latelago, ka lebaka le le fetilego:
O tla fola. (2)
(13)

POTŠIŠO 5

Bala temana ye e latelago o kgone go araba dipotšišo.

"Se mo itie!" Ba letša melodi e le ge masogana a nkgišetšana mahwafa ka peseng.

- 5.1 Ngwala lefoko le le thalešwego go tšwa temaneng ka **tumelo**. (2)
- 5.2 Tsopola go tšwa temaneng sekafoko se se laetšago **go bethana**. (2)
- 5.3 Ngwala botee bja lentšu le **mahwafa**. (1)
- 5.4 Tsopola go tšwa temaneng, sekafoko se se laetšago moo modiro o diregilego gona. (2)
- 5.5 Lefoko le **se mo itie** le laetša lentšu lefe go ao a filwego ka fa fase? (kgetha karabo ye e nepagetšego):
- a) kgopelo
b) taelo
c) pego (1)
- 5.6 Ngwalolla lefoko le le latelago ka lebaka la letlago. (2)
Ba letša melodi. (10)

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [35]

PALOMOKA: 80